

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 1

Fylke: Lagen of Firdalen

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Kyrkjebø

Emne: Transport av ting

Bygdelag: Høyangerfjord (Høyanger)

Oppskr. av: I. Dale

Gard: Dale.

(adresse): Høyanger

G.nr. 62. Br.nr. 1-5

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Til 1. Mendre gardsbruk og husmannsplassar hadde til vanleg mindre heimbo med dyrkningsland.

Her var mögdde til å henta mykje av krøterformet fri tømmer. Difor tærvedde og andre reiskap i ornnene både til slåtten og transporten.

Det meste av ornnene her, hev og frå iige røynsle. Eg er fødd 1875 og var ornd igarvarliddt frå 9-10-årsalderen til eg var 20 år. Tidau var eg med i sümarsvinna frå 1903-1916.

På Dale er 5 gardsbruk - og til 1890 ein plassmann og 3 av brukene hadde mykje ornnestlatte. Her rekkes soleis, at når dei i sümarsvinna var 2 dagar inn vaka på heimboen og 4 dagar i ornnestlatte, so skulde ornnestlatte og heimestlatte vera ferdig på same tid - når vresten var ornd somer lagely.

I 1904 var det utskifting på heimboen. Engi og åkrane hadde luge inn i dei annan. Ved utsk. fekk dei fyrst åinga for kor mykje dei åtte. Og so fekk dei hira til å vaka det dei hadde. Tømmeri vart grøfta og snidd. Rabbar og sümshaugar grunnvorne og steinvidde. Stiervegen og steingjerde burtknyrde, og storstein sprengd.

Del vart romsligare og lettare i arbeida. Stutlorv vart bytt i lang-giam. Dynamitten, stueblebrytaren eller "steinbrykkan" letta arbeidet. Kunstbrevdi auka avlinsje ommarly. Forinsje vart lutre, Kraftfor og salvedstra auka avdratten. Men markeslatten driv dei til fabrikkene kom 1916. Da vart det vurst i sine fullskjelle. Hegdomen tok arbeid i fabrikkene. Sinen vart store, det var ikkje lunt leuger i luga sumpstara. Da laut markeslatten fara. Her slo so mykje dei vane av det orvaste. Det auka som lag leugt mekk, laut slo. Det grovde att med sky og vart uberikely til slutt.

Byrking av himmelien gjorde det lunt i Kjøpe slammokien. Her radda seg til mykje husmaterielle og strey. Vinna på himmelien vart stutt og intens, so dei fekk enda ei tid til å driva markeslatten i sine vane pannen te. So er enno er ikkje markeslatten gadd over i Kjøpe.

Eller pinst det i heradsl omace berick som ligg solis til at dei nøydes finne mykje av foret sitt i utmarki. Og det er enno vandy mange stader at dei her høyet på ryggen både til og frå husane og til lora, enda i sine dei her bust på garden. Her er ofte so bratt og tilsint at det er uråd i Kjøpe.

2. På himmelien bricka me i lora høyet i faugel til hesjane ^{den fyrste fjella} da eg var gjetunge. Og det var vandy arbeidet i lora. Men min del vart leuger i lora, bruka me bane, sidan vart det vandy i bricka handgerna. I bratta bakkar bricka me sloe. I marki var det bratt og hausrul. Her velta me høyet ned so

langt me hadde slege. Herfra bar me dit
 til hesjam der me hadde det, og hesja dit. Hadde
 me ikkje hesjar, stappa me råhøyet i rodden og
 rulla det ned på flata, eller me bar det til
 løypstrengen og rulle det ned. Derfra klørja,
 klørde og bar det til hesjam som ofte stod
 nær ved lóa. Men veien dit var ofte lang - upp
 til 1 eller 1/2 km.

Før dei fekk løypstreng - den vart tekun i bruk
 her i 80-90-åri - brukte dei mest rodder eller dei
 bar råhøyet skogslider til hesjungs, sine halv
 timar veg og meir.

Me brukte bastefog til høybering både til
 råhøy og turrhøy - når det var nokk lang veg.
 Var det berre eit kort stykke, brukte me band
 (Knipeband) til råhøybering. Men til turrhøy alltid
 bastefog. Bandet var anten sine renning eller i
 grein av bjørk, råtun, hegg eller alne. Me hadde ikkje
 anna namn enn band. - Tunge stadv. kunde me
 bruke slac og dra høyet til hesjam.

Me sa bera eller slaa høyet til hesjungs.

Det måtte vera nokk bratt og greit lunde,
 skilde sine greia eit 1/2 hesteloss på slacn.

Ein tok til, å lesa på slacn først og best
 att etter.

Bandet vart brukte som det var. Furi lykkja
 i den tunnaste ende. - Ein byrd på band vart
 laga so: Ein la bandet i bakken med tjupkanden
 upp, smalenden og grimein medette. Ein pressde
 høyet og la fyrst pressja medst, den neste sepp
 på den att og so uppetter til byrdi var stor nokk.
 Tokn ein med venstre hande sine smalenden
 av bandet og med høgre sine tjupkanden og pressa
 eller klørja byrdi i hop - heldt dette toket og smidde

de ryggen til byrde, slepte toket med venstre hån-
di og heelt fast med den høgre um tjunkunden
og reise seg med byrde på ryggen.

Toget ka ein etter bakken eller på vollen
med 2-3 dm. mellom partane. (sjå fotograf-
ritet) og med høge (hovarde) tæppetter. Ein fengje
høget og ligg fyrste fengje nedst, og den neste
tappa den fyrste når der er bratt lundt, og so fengje
på fengje tæppetter til høge, til byrde er stor
nok. So treer ein togendam inn i høge og gyr-
der byrde fast til. Ein løyser so på den sine
togenden, snur ryggen til byrde, og smett
høgre armen inn under toget og gyrder
til. So løyser ein på andre togenden og smett
venstre armen inn under toget på den sida,
og gyrder so til det sine vinn. Ein hev
no gjort seg fatlor av toget, legg togendam
i grepen og bring albogen med hant ein
hånd, ^{den andre hån- di er fri} spenner halsen i bakken, strekkje
seg attover og med eit strøgt kast støyser ein
seg framover og reiser seg med byrde på ryggen.

Ein som er van med dette, treng ikkje nokon
til å reise seg. Er dei tvo, og ein treng nokon
til å reise seg, stend denne ^{vandy} bak byrde.

Arbeidet var ikkje delt; alle var med og
sto og ruka når one var i marke. Når one
hadde fått høget i hop, var det Karane som
bar og kvinnefolki heisa. Ellers hjelptest dei at
so dei var ferdege og vunde gåi på sam tid.

Skulde råhøget roddast, var det Karane
som stoppa i, og borni seende høget. ^{Tillegg} Det var
også Karane som bar høget og reude det
ned på høyrestrengen.

Skim på bæn, var det Karane som

slo og klirrfalki raka og hesja. Þessi var
eller klirrfalki höyet attát.

Þessi var með i símasvinnu nær þú var
so stórt at þú klundu gýra nokk þýp. Me var
með frá 9-10-ársaldrenu, 7 10-12-ársaldrenu mit-
te me klirrfalki brúka báde ríva og tjá og stá
þá tíg með þú vaxsme.

Nár det ikkje var hesjar i meðliskun þú
me slo, látt síu radda höyet með eller
þa det þá löppubreyg. Nár det var komu með
þá síu av þú tvo málam, vart det klirrfalki.
klirrfalki eller þótt til hesjungs. Det var eit sigt
slit báde í stappa höyet i raddum og í þú
þú með gýrum úrdar og þrak. Ofti sprængt
þú, so höyet þótt út.

Raddum var laga av þamputog, 7-8 ^{mm} ~~mm~~ þúkt
i tverrmál, þúktu som í með eller gárm með
10-12 cm masku. Nár radda var stappa, var þó
tredd og snót sáman með eit þand av samu
toget. Þú det var sóttis laga at þú hadde
úllin i úlmarke gýrne högt úppe i lidanu, sloa
þú ^{þú} með úm vintun þá skaresnám eller hadde
þú i raddu og þak þú með av þim.

Löppubreygum þótt i þriku þú i 70-80-ári.
Meu me þátt þriku raddu þámsides með, þó
me stúndu ikkje þa löppubreyg þá alle tígu.

Þótt þú raddum þú þótt i þriku, er
þú ingu som útt me.

Þrikkun útt og ikkje av al nokk þú þriku
til í transportu þótt með. Þára með 4 þáups-
gáandu stavar er ikkje klirrfalki þú.

3. Höyet var þimklirrfalki þá vinturfirt.

4. Det fyrste og minnest vart turrhøyet bore
frå hesjane og i løde på dei fleste gardasse.

I 80-åri tok dei til å brúka hestane og køynde
del på slede. Her brúkar dei ennå ðu det er
beratt og ðilend. Her som hadde flate bøar og
romslege låvar, tok og til å brúka hjul-rii-
skaps-høyvogn med 2 hjul-laugkjerne-åtan-
grindar. No er det væely at dei hev rådt
seg til 4 hjulvogner med grindar eller dei hev
laga laugkjerne på 2 hjul ðu til grindvogn.
Men skúld dei på full nytte av desse reiskap-
pane, høvt dei vøla løm. Sånn måtte øverst
bruidare og romslegare og leggjast høvarer ðpp,
so det var lettviest å væta lasset med i høystå-
del, i staden for å høva det ðpp. Ein fekk no lau-
ge og høyt låvebrøer til å koma ðpp på løm.

Hjullede kjenner me ikkje her.

På vintevæden künde ein berúka stål eller
jarnskonny under onnane. Men slike sledar
künde ein berúka på gode vegar når det
var godt høvt fòr. På ðilendte vegar der det ofte
stakk fram stein-ubbor eller regem gjikk over smi-
eluciklar som tænte snøen so der vart høvt, måtte
ein brúka tremøiar.

Vøles reglar for kvar ein künde køyre med
slede eller kjerre, vilt og ikkje ðu. Og ikkje andre
som og hev spürt heller. Men slik tregane høg til for
høimbøen var ðskift, høvt ein ofte køyre over
såkar og engjar som andre råtte for å må ein treg.
Her künde tola ein gange-veg over bøen, men ein køyre-
veg vilde skada meir- og hjulå onn enn onnane-
so det vart vel vænskely å høvda ein køyre-veg. At
det ða ved sanna eller skjon vart sett reglar, er trø-
leg. Her vilt og ikkje av noke slikt. Tømantiden var det

7
ikkje tatt i Høyra over annan manus
bå i løyne.

Høykjeran på 2 hjul var vanleg brukt
til høykjøring, men ein brukte henne og til
red- og laivkøring når det høvde so. Den
4 hjula grindevogna vert brukt både til
red- laiv- og høykjøring når det er gode me-
gar og flatt lund. Ein tok nokk grindane
når ein skulle bruka ho til redkøring.

Ho vert brukt her fyrst i 1920-åri.

På høysledam var det ikkje brukt
grinda på sidom. Høyet vert gjevt og
lagt fjerst opp og knutta saman. Når
det var flat veg, künde ein kjoira 8-10
byrde på vinterfjoret når det var godt
og sledam beride.

Den fyrste grindam på høykjeran var
laga soleis at spilom eller sledam lag
horisontalt og tømte 1 m høge. Grindam var
til i å taka av når ein kjoira red.

No hev grindane loddrette spilda og er
ofte høgare enn 1 m. Desse grindam vart
vanlege etter 1920.

Noko slag reglar for sirta lasset vert og
ikkje av.

Høyet vart vel raka i hop so ingen-
ting låg att, og tulle mud på lasset. „Rak halla
og vel. Dat ikkje onno liggja att,” vart det
segt til oss i ungane.

Lasset gyrdt med høytang og tuen-
gyrdingar. Dette vart kalla i gyrdta
lasset

26 Høydi (hovalda) på gyrdingen (tog
eller tær til i å gyrdta eit lassmed), måtte

8. vera tykkare enn i byrda togt. Elles
gjorde dei same tenesta. Eg minnst
sime gyrdinghogden som seg ut so
D medan ei vanly byrdatog-hogde
seg ut solis O. Byrdatoghogden var bögg-
de til av hogg eller sine, men gyrdinghog-
dine av dette sloget som er rita hu, var heil-
vaksne, og fenne på fjellet i Krökleskogen
du. Eg hev og sett gyrdinghogder av jaen
på skog som ritet av hogde på byrdatogt.

Ykkje anna enn at vintervalset
jammast var større.

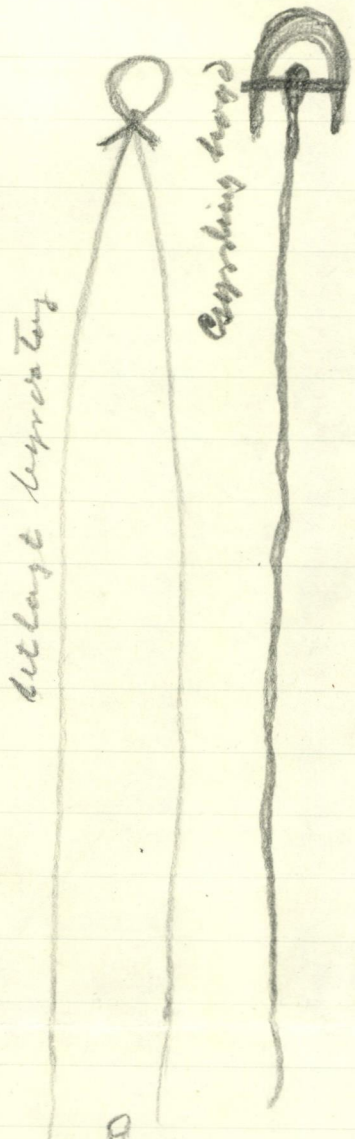
Me brukte berre sine hest for høg-
sleden både stumar og venter.

5. Ved felleslåtten vart høglet bytt
i byrdar. Det var elles lite att av
felleslåtten dit og kom oninnust, frå
so.åri. Og for den tid brukte dei ikkje
å Krøya høg um stumareu.

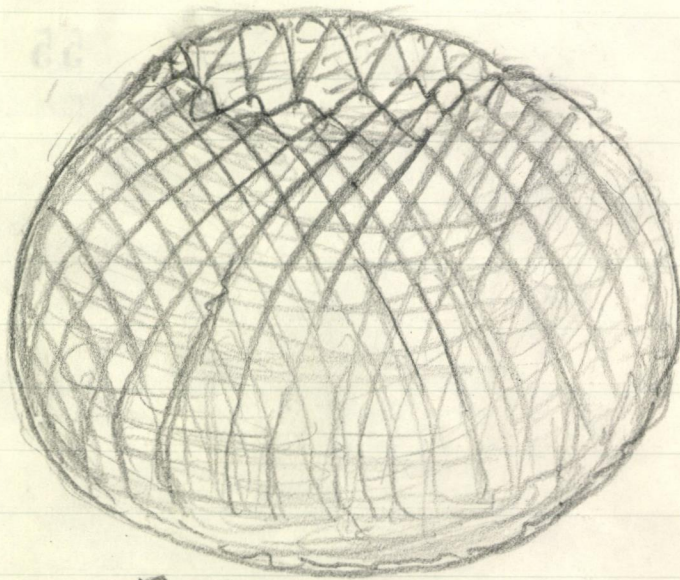
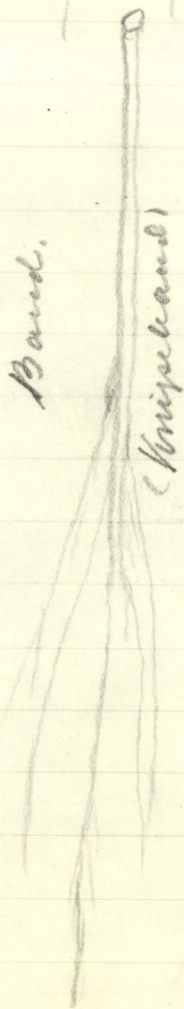
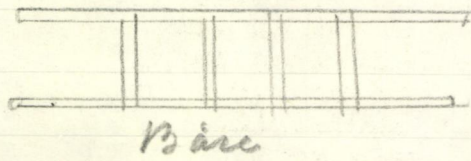
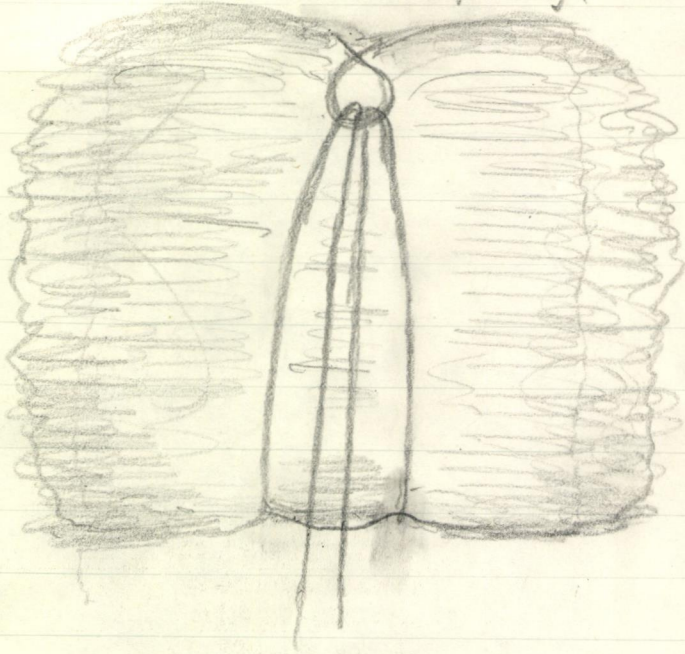
Frå utlørs Krøya dei høglet um
vinteren på snöfriet. Dei Krøya ette som
dei hadde bruk for, og ette som dei had-
de rom til i løn heime- eitb eller tvo
lass um gongen; Det var sjeldan
rom i heimeløn for det leid fram i
med jol.

Det var som det hörde til. Var
det ongekj omi laut dei kjelpest eit med
så for seg. Dei klunde og kjelpest eit med
så lisse. Men nokon regel var det ikkje. Dei
mätte senjast um tide, um dei skilde um
i lag.

6. Er sagt under 5.

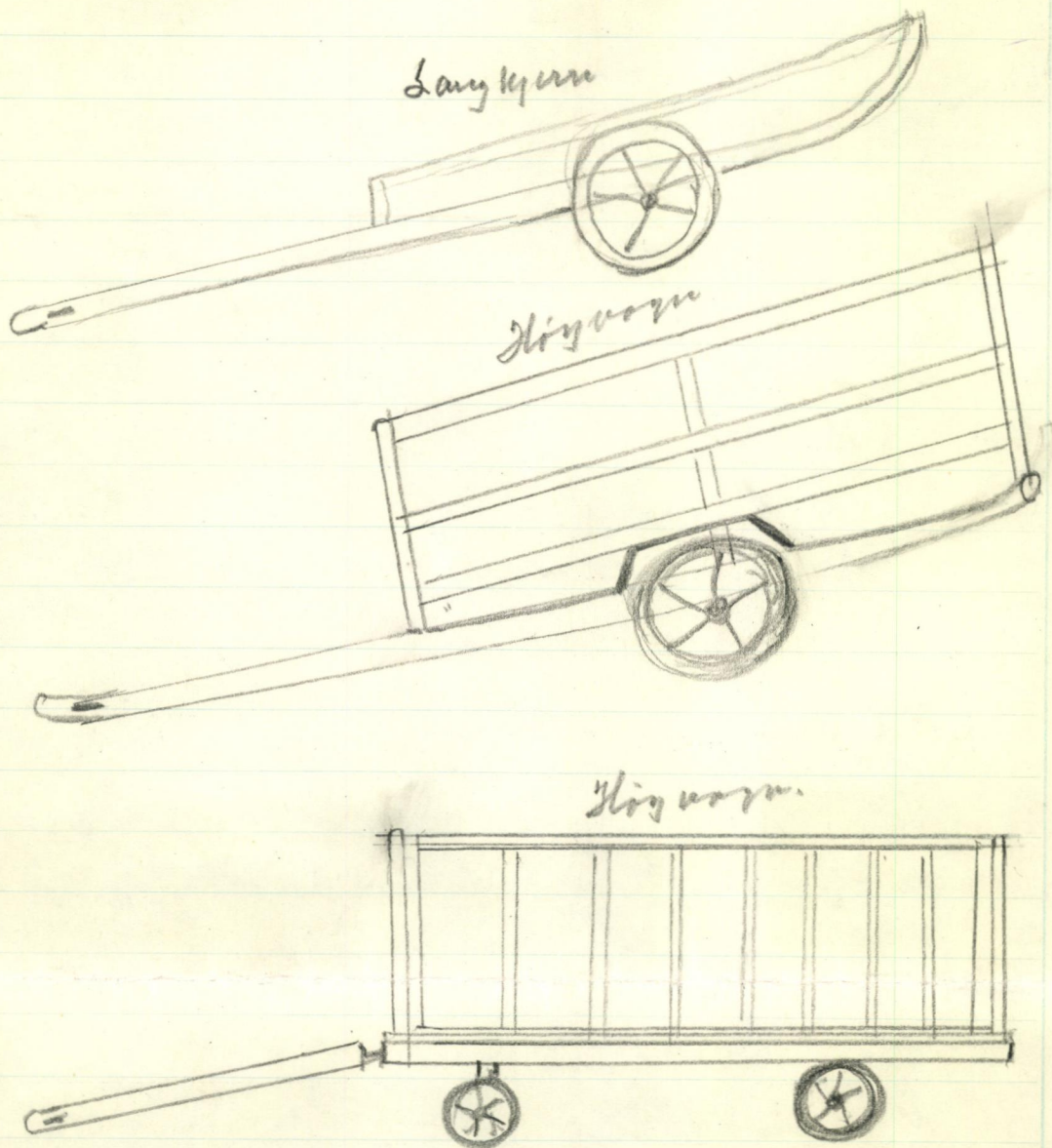

Høybord. Fude.

Robbe

55

55

NORSK ETNOLOGISK GRANSNING